

نقش حمل و نقل در افزایش کارآیی تجاری (بخش چهارم)

اشاره:

اکثر کشورهای درحال توسعه از امکانات، استعدادها و قابلیت‌های بسیاری برای دستیابی به توسعه پایدار اقتصادی و افزایش سهم خود در اقتصاد و تجارت جهانی برخوردار می‌باشند. اما با وجود برخی تنگناها که بیشتر از فقدان برنامه‌ریزی اصولی برای رفع موانع تجاری ناشی می‌شود، برخی کشورها قادر نیستند از تمامی قابلیت‌های اقتصادی به نحو مطلوب بهره‌برداری نمایند و جایگاه خود را در تجارت بین‌المللی ارتقا دهند.

کارشناسان کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل (انکتاد) با بررسی روندها و تنگناهای موجود در فرآیند تجارت خارجی کشورهای روبه رشد توانسته‌اند به راهکارهایی برای رفع تنگناهای توسعه تجارت این گروه کشورها دست یابند.

آنها با ارایه توصیه‌هایی به کشورهای در حال توسعه، مسیر صحیح اصلاح امور مربوط به تجارت را نشان می‌دهند. توجه به این توصیه‌ها از سوی مسئولان بخش‌های دولتی و غیردولتی، درک دقیق از مشکلات و تنگناهای تجارت خارجی کشور، ارزیابی و مقایسه‌های صحیح برای بهره‌گیری از رهنمودها و توصیه‌های کارشناسان انکتاد و ایجاد ساختار مناسب برای پیاده نمودن رهنمودها و توصیه‌هایی که می‌تواند موانع توسعه تجارت را از سر راه کشورهای در حال رشد بردارد. تأثیر بسزایی در تسهیل تجارت و ارتقاء کارآیی تجاری این کشورها و در نهایت افزایش سهم کشورهای در حال توسعه در تجارت جهانی خواهد داشت.

در ادامه موضوع حمل و نقل و هزینه‌های آن به بررسی مقوله ترانزیت کالا می‌پردازیم و عوامل مؤثر بر آن مانند هزینه نرخ بهره و موجودی انبار، تأخیر در پرداخت به تجار، جرایم تأخیر در تحویل کالا، هزینه‌های ناشی از تلفات و آسیب‌ها و تأخیرها در امر ترانزیت (عبور) کالا و... می‌پردازیم.

بررسی کارشناسان انکتاد نشان می‌دهد که در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، خدمات حمل و نقل داخلی، قابل اعتماد نمی‌باشند و گردانندگان حمل و نقل نمی‌توانند خدمات سازگار و مطابق با زمان‌بندی مورد توجه تجار را ارایه کنند. این امر سبب می‌شود که در عبور کالا (ترانزیت) در قلمرو این کشورها هزینه‌های اضافی و تأخیر برای بنگاه‌های بازرسی به بار آید و در نتیجه سرعت لازم برای پاسخگویی به فرصت‌های تجاری (دستیابی به محموله‌های عبوری، ترانزیت و...) ایجاد نشود.

از آنجا که زمان طولانی عبور کالا (ترانزیت) هزینه حمل و نقل بیشتری را برای تجار ایجاد می‌کند و

گردش سرمایه آنها را با کندی مواجه می‌سازد، در واقع تقبل نرخ بهره بالایی را برای تجار الزامی می‌سازد. سرمایه تجار در موجودی انبار مسدود می‌شود، زیرا که کندی و غیر قابل اعتماد بودن حمل و نقل سبب می‌شود که تجار در بیرون آوردن موجودی کالاهای خود از انبار، با تردید و مخاطره روبه‌رو شوند.

به این ترتیب می‌توان گفت که هزینه‌های زمان ترانزیت (نرخ بهره و موجودی انبار) توان رقابت تجار را تحت تأثیر قرار می‌دهد. دلایل تحمیل چنین هزینه‌هایی را می‌توان در فعالیت منفک از هم گردانندگان حمل و نقل جست‌وجو کرد که موجب ارائه خدمات غیرقابل اعتماد و کند می‌شود. از سوی دیگر رویه‌های نامه‌نگاری و اداری پیچیده در کشورهای در حال توسعه، عدم اعتماد و تأخیرها در حمل و نقل ترانزیت را افزایش می‌دهد و تأخیرهای پیش‌بینی نشده در ارسال اسناد حمل و نقل و تسویه گمرک نیز در این گونه کشورها مشاهده می‌شود.

مسائلی نظیر کنترل‌های ارزی، نقدینگی تجار، خرابی پی‌درپی خودروها و ازدحام در شبکه حمل و نقل نیز از موجبات افزایش هزینه‌ها و کندی نقل و انتقال کالاها در فرآیند ترانزیت می‌باشند.

کارشناسان انکتاد برای غلبه بر مشکلات یادشده، تسریع در امر حمل و نقل و کاهش هزینه‌های آن و نیز ایجاد نظام حمل و نقل قابل اعتماد، سه راهکار را پیشنهاد کرده‌اند که عبارتند از:

الف - به وجود آوردن شرکت‌های تهیه حمل و نقل که نقش «شخص ثالث» را ایفا کنند و کل عملیات حمل و نقل داخلی و ماورای بحار را مدیریت کرده و زمان‌بندی و برنامه‌ریزی محموله‌ها را به طور دقیق انجام دهند.

ب - هماهنگ سازی سیستم‌های تنظیم اسناد اداری و ساده کردن و تسهیل رویه‌های انجام کار.

ج - توسعه عملیات حمل و نقل چندجانبه و ارائه سیستم‌های پشتیبانی و تدارکاتی و نیز بهبود مدیریت توزیع فیزیکی محموله‌ها که در نهایت امر حمل و نقل را تسریع می‌بخشد و دلایل بروز عدم اعتماد را از بین می‌برد.

به‌کارگیری این توصیه‌ها می‌تواند در تسریع حمل و نقل محموله‌های ترانزیتی (عبوری) نقش کلیدی ایفا کند و کشورهای نظیر ایران که از موقعیت سوق‌الجیشی برای عبور (ترانزیت کالا) برخوردار هستند، می‌توانند با بهره‌گیری از این مزیت و ارائه تسهیلات حمل و نقل سریع و قابل اعتماد، زمینه انتقال میلیون‌ها تن

بار از قلمرو خود را فراهم نمایند و سالانه درآمد ارزی مناسبی از محل تردد محموله‌های ترانزیت، ارائه خدمات به دست‌اندرکاران حمل و نقل، فروش سوخت و... کسب نمایند.

بخش دیگر هزینه‌های زمان ترانزیت، مربوط به تأخیر در پرداخت به تجار می‌باشد. تا زمانی که شواهد ارسال کالا دریافت نگردد و با برنامه صادر نشود که معمولاً چندین هفته پس از آنکه کالا از کارخانه یا مزرعه خارج شده، صورت می‌گیرد، پرداخت به تجار صورت نمی‌گیرد. این وقفه زمانی، هزینه‌ها را برای تجار افزایش می‌دهد و بر نقدینگی آنها اثر منفی دارد.

عوامل مختلفی در بروز چنین هزینه‌های سرباری دخالت دارند که خدمات کند و غیرقابل اعتماد، خطا در تهیه اسناد اعتبارنامه (L/C)، کشتیرانی و سایر اسناد و نیز تأخیر در تنظیم اسناد و تأخیرهای اداری از جمله این عوامل می‌باشند.

برای از بین بردن این عوامل که خساراتی را به تجار وارد می‌کند، کارشناسان انکتاد سه راه حل را پیشنهاد کرده‌اند. اول آنکه از طریق بهبود قابلیت اعتماد به حمل و نقل با بهره‌گیری از مدیریت کارآمدتر می‌توان زمان ترانزیت را کاهش داد. دوم آنکه با تشویق حمل و نقل

چندگانه می‌توان جایگاه داخلی را همچون نقطه ارسال کالا در اعتبارنامه مطرح نمود. سوم آنکه با استفاده از گمرکات و رویه‌های متحدالشکل اعتبار اسنادی اتاق بازرگانی بین‌المللی و اینکوترمز، می‌توان بسیاری از علل بروز کندی در حمل و نقل ترانزیت و ایجاد تأخیرها را از بین برد.

بخشی از هزینه‌های تحمیلی به تجار در فرآیند ترانزیت کالا مربوط به جرایم تأخیر در تحویل کالا می‌باشد. از آنجا که ممکن است کالاها در زمان مورد انتظار تحویل نشود، معمولاً شرط جریمه در قراردادهای قید می‌شود. تأخیر در ارسال به موقع محموله‌ها، نه تنها بر اعتبار عرضه‌کننده خدمات حمل و نقلی در مسیر ترانزیت لطمه می‌زند و سفارشات آینده آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد و سبب از دست رفتن بازار می‌شود، بلکه جرایمی را نیز از بابت تأخیرها (طبق شروط مندرج در قراردادها) به وجود می‌آورد و حتی ممکن است در خصوص کالاهای فسادپذیر، موجبات از بین رفتن محموله را فراهم سازد و خسارات بیشتری به بار آورد.

از این رو ایجاد سیستم حمل و نقل سریع و مطمئن نه تنها از ایجاد جرایم و هزینه‌های اضافی پیشگیری می‌کند، بلکه می‌تواند مسیرهای

ترانزیتی آینده را تحت تأثیر قرار دهد. به عبارت دیگر عرضه‌کنندگان خدمات نامناسب ترانزیتی معمولاً پس از یک دوره کوتاه از فهرست تجار خارج می‌شوند و بازرگانان برای ارسال به موقع و سالم محموله‌هایشان در جست‌وجوی راه‌های ترانزیت بهتر برمی‌آیند. بنابراین عرضه‌کنندگان خدمات نامناسب فرصت‌های تجاری آینده را از دست می‌دهند.

کارشناسان آنکتاد عقیده دارند که علل ایجاد جرایم تأخیر در تحویل محموله‌ها عبارتند از:

الف - حمل و نقل داخلی کند و غیرقابل اعتماد که موجب از دست رفتن و گم شدن کالا و عدم استفاده از وسایل حمل و نقل از پیش تعیین شده می‌شود.

ب - تأخیر در تنظیم اسناد و نامه‌نگاری و دیگر تأخیرهای اداری در تمام مراحل سیستم حمل و نقل.

ج - راهبردها و برنامه‌ریزی‌های ناکافی تجار برای توزیع فیزیکی.

با توجه به علل ایجاد جرایم تأخیر در تحویل کالاها، به نظر می‌رسد که ارتقای سرعت و قابلیت اعتماد سیستم حمل و نقل و بهره‌گیری از حمل و نقل چندگانه،

اصلاح و ساده‌سازی رویه‌های اداری و نامه‌نگاری و به‌کارگیری راهبردهای بدیل توزیع از سوی تجار با تأکید بر

نگهداری موجودی راهبردی در کشور مقصد می‌تواند زمینه تحمیل هزینه‌های ناشی از جرایم تأخیر در تحویل کار را از بین ببرد.

در همین حال آسیب به کالاهای ترانزیتی هزینه‌هایی را از بابت اتلاف، آسیب و تأخیر در ارسال کالا به تجار تحمیل می‌کند. در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، میزان خسارات وارده به کالاهای عبوری بسیار زیاد است و تأخیر در عبور کالا نیز به میزان تخریب و آسیب دیدگی کالا می‌افزاید، زمانی طولانی ترانزیت و عدم استفاده از کانتینر می‌تواند این گونه هزینه‌های تحمیلی را افزایش دهد.

کارشناسان آنکتاد به تجار توصیه می‌کنند که در کیفیت بسته‌بندی، بارگیری محموله‌ها و استفاده از کانتینر از مبدا تا مقصد دقت نظر داشته باشند. آنها برگزاری دوره‌های آموزشی در خصوص سیستم‌های مناسب و ایمن بسته‌بندی، آموزش دستورالعمل‌های مربوط به جابه‌جایی کالا (توصیه‌های IMDG که پیرامون خطرات محموله‌های دریایی بین‌المللی و ISO مؤسسه بین‌المللی استاندارد) را برای ارتقای دانش تجار مفید می‌دانند.

در همین حال میزان تلفات کالا در ترانزیت از مسیر کشورهای در حال توسعه نیز زیاد است که این امر

بر اعتبار تجار و فرصت‌های تجاری آینده برای آنها، اثر منفی دارد. علت بروز چنین تلفاتی می‌تواند دزدی، نبود سیستم‌های ردیابی بار و توقف‌های متوالی و تأخیر در نقاط مختلف و فقدان ایمنی خودروها یا راه‌آهن مورد استفاده برای جابه‌جایی کالا باشد.

کارشناسان آنکتاد، اجرای دقیق مقررات تردد (ترافیک)، استاندارد-سازی خودروها، بهره‌گیری از حمل و نقل کانتینری و به‌کارگیری رویه‌های ردیابی کالا را در کاهش تلفات کالا در فرآیند حمل و نقل ترانزیت مؤثر می‌دانند.

کارشناسان آنکتاد عقیده دارند که ضعف سیستم اداری، کنترل‌های غیرضروری و پی‌درپی محموله‌ها از گذر از مرزها، نبود سیستم‌های حمل و نقل چندگانه یا ضعف فعالیت آنها، مشکلات بنگاه‌های بازربری در ردیابی کالاها بر اثر نبود سیستم‌های انتقال اطلاعات و... در ایجاد هزینه‌های تأخیر در ترانزیت نقش دارند.

آنها اصلاح رویه‌های تجاری، انتقال داده‌ها با بهره‌گیری از EDI (انتقال الکترونیکی داده‌ها)، استفاده از نرم‌افزارهای رایانه‌ای مانند ACIS (سیستم پیشرفته اطلاعات بار) و ارتقای شبکه ارتباطات را در کاهش و از بین رفتن هزینه‌های تأخیر مؤثر می‌دانند.

هزینه‌های دیگری که ممکن است برای محموله‌های ترانزیت ایجاد شود، از تصادفات در مسیر حمل و نقل ناشی می‌شود. مطالعات بانک جهانی نشان می‌دهد که تصادفات ۲ درصد هزینه حمل و نقل را افزایش می‌دهد. کیفیت نامطلوب جاده‌ها، راه‌آهن، بنادرو تسهیلات داخلی و نیز خودروهای مورد استفاده در جابه‌جایی محموله‌ها، ضعف در حفاظت از زیرساختارهای حمل و نقل به ویژه در کشورهای در حال توسعه و وضعیت نامطلوب رانندگان و دیگر گردانندگان تجهیزات حمل و نقل از علل بروز هزینه‌های تصادفات در مسیر حمل و نقل است. از این رو بهبود زیرساختارهای حمل و نقل و حفظ و نگهداری از سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در این زمینه، رعایت مقررات راهنمایی و آموزش رانندگان و دیگر گردانندگان حمل و نقل می‌تواند در کاهش تصادفات مؤثر باشد.

مجموعه مطالعات انجام شده از سوی کارشناسان آنکتاد نشان می‌دهد که هزینه‌های حمل و نقل سهم زیادی از درآمدهای صادراتی کشورهای در حال توسعه را جذب می‌کند و نسبت نرخ بازربری به ارزش تولید برای صادرات این کشورها در قیاس با تولیدات صادر شده از سایر منابع به بازارهای یکسان وارداتی بیشتر است.

هزینه‌های بازربری برای کشورهای در حال توسعه در قیاس با دیگر کشورها برای یک بازار هدف با فاصله مسیر یکسان بالاتر می‌باشد.

بی‌تردید کاهش هزینه‌های مربوط به حمل و نقل، می‌تواند در رشد صادرات کشورهای در حال توسعه و بهبود موقعیت تجار (سود تجارت) تأثیر بسزایی داشته باشد. با این وصف تلاش و برنامه‌ریزی برای تقلیل هزینه‌های حمل و نقل در تقویت بنیه رقابت کالاهای صادراتی این کشورها اثر مثبت دارد و لذا دولت‌ها می‌بایست از طریق تسهیل فرآیندهای اداری، سرمایه‌گذاری در امور زیربنایی، ارایه آموزش‌های لازم به تجار و دست‌اندرکاران حمل و نقل، مشارکت فعال بخش خصوصی و... زمینه مساعد برای کاهش هزینه‌های حمل و نقل و ایجاد سیستم حمل و نقل سریع و مطمئن را فراهم آورند این اقدام نه تنها در ارتقای بنیه رقابت صادرکنندگان، بلکه در افزایش فرصت‌های تجاری برای ارایه خدمات حمل و نقل، ترانزیت و کسب درآمد ارزی از این مسیر، مؤثر خواهد بود.